

Fabulya Andrea

CARMENEK

Megjegyzések Baka István fordítói technikájáról Alekszander Blok "Carmen"-jében

A magyar irodalmi köztudatban jóval kevésbé ismert és elismert az orosz szimbolizmus és akmeizmus művészete annál, mint ahogy azt az orosz századforduló ezen jelzőkkel illetett, poétikájuk mágikus erejével máig ható alkotói megérdemelnék.

Ezt a kultúrtörténeti hiátust pótolja a JATE Szláv Filológiai Tanszékének kiadásában, Fejér Ádám és Szalma Natália szerkesztésében megjelent két fordításkötet, Baka István utolsó két befejezett munkája: az *Orosz szimbolista költők c.* antológia és a *Nyikolaj Gumiljov versei c.* kötet – melyek kulturális értékük mellett jelképes értékűek is, hisz a fordító zseniális formaérzékenysége és a korszak művészeinek lírai alkata, poétikája csodálatosan lel egymásra. A kötetek tehát nemcsak kultúrtörténeti szempontból hiánypótlóak, hanem Baka István fordítói életművének is fontos összegzői, tegyük hozzá, a teljesség igénye nélkül. Baka István a legnagyobb műfordítók egyike. Ehhez nem elegendő az orosz nyelvvel való bensőséges viszony. Több kell hozzá. Az orosz kultúra – nem ismerete, hanem sokkal inkább, igen, ez a jó szó: átélése. Hogy is írja Sztjepan Pehotnij a *Szentpéterváron újra* című versben ?

*"S úgy tetszett ekkor árnyék lettem én is
Halvány akár a téli alkonyok
Mikor Péter-Pál tornya tűjén végig
Isten hasából arany vér csorog*

*Megdermedt lábam baza nem találhat
Lépegetek de másbóvá oda
Ahol Mandelstam lobol telefonálgat
S ír könybaasztalán Ahmatova"*

Egyetértek Szőke Katalinnal, aki Konsztantyin Vaginov verseinek kapcsán így jellemezte Baka fordítási technikáját: "Baka nemcsak alkotótársa az idegen költőnek, hanem az idegen "belső kép" szuverén elsajátítója is" (Tiszatáj, 1994. szept.). Ez a "bensővé válás" talán a legszebb, legintimebb Alekszander Blok verseinek fordításakor. Baka szívesen vállalja ezt az élményt, erről tanúskodik *Carmen* című verse is, melynek első változata a Forrás 1994\11-es számában jelent meg, s a vers címe alatt ez áll: "A. Blok fordítása közben". Blok *Carmen*-jét Baka hűen tolmácsolja, teljes összeforrottságban az eredeti szöveggel, átadva annak misztikus démonikus lüktetését, rontó varázsát. Különös élmény számomra a ciklus első, bevezető verse, mely szemantikailag tökéletes összhangban van ugyan a bloki tartalommal, stilisztikailag azonban egy árnyalattal intenzívebb annál. Blok ábrázolása sejtelmes, Bakáé plasztikus. Blok halványabb színeit Baka finoman megerősíti, ezáltal élénkebb kontúrokat ad a képnek, plasztikus hatást keltve. A szakasz első három sorának szó szerinti nyersfordítása így hangzik:

*Ahogy az óceán változtatja színét,
Amikor a feltornyosuló felhőben
Hirtelen fellángol a villanófény*

Baka fordításában:

*"Mint színek háborgó vizen
Mikor gomolygó fellegeknek
Vad fénye villan hirtelen"*

A fordítás tökéletes mása az eredetinek a különbség alig észlehető számomra mégis fontosnak tetszik, hisz épp megléte bizonyítja a fordítói bravúrt. Az 1993/94-es tanév második szemeszterében Baka István műfordítás-szemináriumain sokat mesélt a hallgatóságnak az árnyalatokról. S miben áll ez valójában? E műfordításban az *óceán*-*báborgó víz*-re cseréli, vagyis a főnevet egy telítettebb jelzős szerkezettel helyettesíti, melyben a jelző biztosítja a szöveg szerkezet dinamizmusát. Ezt az élénkséget viszi tovább a második sorban a többes számú főnév (Bloknál egyes szám áll), majd a harmadik sorban a *vad* jelző. Az eredetiben a *villan* szó jelző (*villanó*), Bakánál pedig állítmány, mely az eredeti szöveg *fellángol* igéjének helyére került, nem

véletlenül. Hiszen a láng szóra a fordítónak később van szüksége, mégpedig a hatodik sorban. E sor szó szerinti fordítása:

És a vér orcámba szökik

Az ige stilisztikai értéke itt semleges. Nem úgy a bakai fordításban:

"Orcám a vér lángba borítja "

A szó szerinti fordításban lévő igénél ismét dinamikusabb, élénkebb szókapcsolatot találunk itt. Különös az utolsó sor megoldása is. Az eredetiben:

esetleg: *Carmencita tüneménye előtt*
Carmencita feltűnésekor
sőt (de kevésbé valószínűen) : *A "Carmen" jelenete előtt*

Baka fordításában : *"A közeledben, Carmencita"*

Blok eredetijében tehát az első vers hangneme még távolságtartó, a hangulat pedig inkább misztikus. Carmen, mint tünemény vagy jelenség, még testetlen, inkább "Gyönyörű Hölgy", mint erotikus táncot ropó cigánylány Baka fordítása közvetlenebb, a tegező forma a bizalmas testi-lelki kapcsolatot előlegezi meg, amely a ciklus későbbi részeiben (a 7. versről kezdődően) nyilvánvalóan kibontakozik (ám a 6. versben még magázó forma használtatik, és ezt a fordító is következetesen betartja!). Baka tehát hajszálnyival Blok előtt halad. Finoman, alig észlelhetően, csodálatra méltó leleménnyel mutatja meg nekünk a Blok-sorokban rejlő erotikát. Hüen Blokhoz és hüen magához.

Az első rész hömpölygését, sűrítettségét és ezáltal nyert színességét a magyar szövegben nagyon gyakori névelőhasználat szinte teljes kiküszöbölése is előidézi. Az első névelőt a hatodik sorban leljük, és az egész strófában is mindössze kettőt találunk. Lássuk hát az egész szakaszt !

*"Mint színek háborgó vizen,
Mikor gomolygó fellegeknek
Vad fénye villan hirtelen,
Szívem úgy változik, riad meg
Éneklő viharod alatt,
Orcám a vér lángba borítja,
S boldogság könnye fojtogat
A közeledben, Carmencita. "*

Érdemes egy pillantást vetnünk a ciklus első erotikus versére, a 7. versre is. Itt szintén tetten érhető a fordítói játék, mely egy parányival élénkebbé varázsolja a kontúrokat, szenvedélyesebbé a szerelmet. Az első versszak második felének szó szerinti fordítása:

*...Ez azt jelenti, hogy pislákol valahol egy gyertya,
És forró az én imám
És csókollak téged a válladon*

Baka fordításában az egész strófa:

*"Barkák - tavasz jő, olvad már a rét,
Sajnálunk mégis egy másféle fényt,
Ez arra vall, hogy pislog valahol
Egy gyertya még, s imám is forrva forr,
S csókszomjas ajkam válladra hajol."*